

พ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคค

Tuay Somma Khaotok Mongkon

ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์*
Chomphunat Chomphuphan
สิทธิโชค นามวงศ์ และคณะ
Sitthichock Namwong et al.
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Loei Rajabhat University
*chomphunat@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคค และ 2) ถ่ายทอดและนำเสนอานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคค กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนท้องถิ่นและชาวบ้านสามแยก อำเภอเมือง จังหวัดเลย จำนวน 15 คน ครูผู้สอนนาฏศิลป์ จำนวน 5 คน และนักศึกษานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 12 คน ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคค มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ (1) กำหนดพื้นที่ (2) กำหนดแนวคิดการแสดง (3) กำหนดรูปแบบการแสดง (4) กำหนดองค์ประกอบการแสดง (5) ออกแบบท่ารำและการแปรแถว รูปแบบการแสดงนำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ โดยผู้วิจัยได้ออกแบบดนตรีประกอบ เนื้อร้อง เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่สื่อความหมายถึงวิถีชีวิตและบริบทในท้องถิ่นของชาวอีสาน

2) ผลการถ่ายทอดและนำเสนอานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคคพบว่า (1) แนวคิดของการแสดงสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของข้าวตอกต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน (2) ด้านรูปแบบการแสดงนำเสนอถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ท่าทางอ่อนนุ่ม แต่แฝงความสนุกสนานมีเอกลักษณ์เฉพาะ (3) ด้านองค์ประกอบ ดนตรีประกอบเข้ากับแนวคิดของการแสดง เนื้อร้องสื่อความหมายชัดเจน เหมาะสมกับท่ารำ การแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงเหมาะสม (4) การออกแบบท่ารำครอบคลุมความหมายของเนื้อหา มีการแปรแถวทำให้เกิดความน่าสนใจ

คำสำคัญ : นาฏศิลป์พื้นเมือง ถวยสมมา ข้าวตอกมงคค

Abstract

This research aimed at 1) to create Thai folk dance which is called Tuay Somma Khaotok Mongkon, and 2) to relay and present Thai folk dance which is called Tuay Somma Khaotok Mongkon. The target group used in the research consisted of 15 local people, 3 dramatic arts teachers, 12 students of program in dramatic arts, Loei Rajabhat University. The research was carried out by the qualitative method.

The findings were as follows: 1) The creation of Thai folk dance called Tuay Somma Khaotok Mongkon has found the executing processes were divided into 5 states, including of (1) scope the specification of studying area (2) concept specification of dramatically danced set (3) define performance pattern (4) scope the specification of acting composition (5) create dancing style and vary row. The performance style presented in the form of creating Thai folk danced style, that the researchers composed the music, song, the dresses, and props, and this shows impart idyllic and local tradition, and consistent with the local context. 2) Relay and presentation of these Thai folk dances have yielded in 4 aspects; the first is the dramatic conception, to apparently show the importance of Khaotok (popped rice) in the way of I-san people style, the second is about the acting pattern which is presented in a simple way of life, humble gesture, fun and unique. The third is the configuration of music which is relatively set with acting concept as well as including the text of a song to clearly understand the meanings and suitable for dance, dress, and props are appropriate. The fourth is to create the dance design is a comprehensive definition of content; the variation row in individual acting treatment may also make to excellent interesting.

Keywords : Thai Local dance, Tuay Somma, fortune popped rice

บทนำ

วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ถือเป็นแบบแผนปฏิบัติ โดยมีการสั่งสม สืบทอดและปรับเปลี่ยนกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสมาชิกในชุมชนนั้นๆ สามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน (Office of the National Culture Commission, 1994) เป็นวัฒนธรรมของประชาชนหรือชาวบ้านโดยทั่วไปที่สร้างขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมท้องถิ่นซึ่งเป็นสังคมย่อย สู่แบบแผนการดำเนินชีวิต ค่านิยม จารีต ประเพณีและเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตโดยมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเนิ่นนานจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้เกิดความรักความผูกพันต่อท้องถิ่น

นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นการนำเสนอถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สร้างขึ้นโดยคนในท้องถิ่นและคนในพื้นที่ สื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ และค่านิยมของตนเองนำเสนอผ่านนาฏศิลป์พื้นบ้านการฟ้อนรำ ซึ่งเป็นที่นิยมในท้องถิ่นสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมด้านความบันเทิงรื่นเริง ไม่ได้เป็นอาชีพหรือเพื่อหารายได้ (Sumonmarn Nimnatipun, 1989) ทั้งนี้ นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นศิลปะที่เกิดจากการเลียนแบบท่าทางการทำมาหากิน การทำงานในชีวิตประจำวัน การฟ้อนรำมีลักษณะเรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่มีท่าทางและลีลางดงาม การฟ้อนรำของชาวอีสานมีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่นและความเป็นอยู่ของกลุ่มชน (Jaruwat Thammawatra, 1987) นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานจึงเป็นการแสดงที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภาคอีสานที่ได้มีการนำเสนอและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งเพื่ออนุรักษ์ เผยแพร่ความรู้ รวมถึงเพื่อการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอีสานอีกทางหนึ่งด้วย

ข้าวตอกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าข้าวตอกแตก ทำจากข้าวเปลือกที่คั่วให้แตกออกเป็นดอกขาว ใช้ข้าวเปลือกใหม่ๆ ที่สีแห้งมาคั่วไฟอ่อนๆ ให้ร้อนเสมอกัน เมื่อร้อนถึงขีดหนึ่งเนื้อในจะขยายบานออก ต้นเปลือกให้ขาดออกจากกัน เมื่อฝัดเอาเปลือกทิ้งไปจะได้ข้าวตอกไว้ใช้ในการทำพิธีต่างๆ หรือปรุงเป็นอาหารอื่นๆ ข้าวตอกมีสีขาวเก็บไว้ได้นานไม่เสีย จึงถือเป็นสิ่งมงคลที่ใช้ในการทำพิธีมงคล คนอีสานส่วนใหญ่จะนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีสำคัญ เช่น งานบวช งานแต่งงานหรือพิธีไหว้ครู โดยการใช้โปรยรวมกับดอกไม้และเงินทอง เป็นเคล็ดว่าให้มีความเจริญรุ่งเรืองเฟื่องฟูขยายออกได้เหมือนข้าวตอก (Yasothon Provincial Cultural Office, 2008) ข้าวตอกซึ่งมีสีขาวเปรียบถึงความบริสุทธิ์สื่อถึงความสิริมงคล มีส่วนสำคัญกับวิถีชีวิตของคนอีสาน เป็นสื่อประเพณีที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องของความเชื่อว่าจะหากนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีงานมงคล เป็นเคล็ดว่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองเฟื่องฟูขยายออกได้เหมือนข้าวตอกถือเป็นสิ่งสร้างความศรัทธาเป็นการบำรุงรักษาขวัญและกำลังใจในการประกอบกิจกรรมเป็นจุดรวมใจให้เกิดพลังร่วมกัน ถ้าปราศจากความเชื่อแล้วพิธีกรรมนั้นๆ จะดูเสมือนว่าปราศจากซึ่งความศักดิ์สิทธิ์

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล โดยสื่อให้เห็นถึงข้าวตอกที่มีส่วนสำคัญกับวิถีชีวิตของคนอีสาน ซึ่งถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีมงคลต่างๆ ให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงความสำคัญของข้าวตอก อันเป็นการสืบทอดวิถีพื้นบ้านตามศรัทธาและความเชื่อของบรรพบุรุษ และเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงพื้นเมืองต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. พัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล
2. ถ่ายทอดและนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาภาคสนาม ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งได้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไป ความสำคัญ ประโยชน์ ขั้นตอนและการใช้ข้าวตอก คือ ประชาชนท้องถิ่นและชาวบ้านสามแยก อำเภอเมือง จังหวัดเลย จำนวน 15 คน
2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการให้ข้อเสนอแนะและวิพากษ์การแสดง คือ ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ และมีผลงานออกแบบชุดการแสดงนาฏศิลป์ของตนเอง จำนวน 5 คน
3. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ได้แก่ นักศึกษานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 12 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบบันทึกข้อมูล และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ขึ้นวางแผน ได้แก่ การเตรียมวางแผนดำเนินการวิจัย ศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สร้างเครื่องมือในการวิจัย และติดต่อประสานงานกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ระยะที่ 2 ขึ้นกระบวนการสร้างสรรค์ชุดการแสดง ศึกษาข้อมูลทั่วไป ความสำคัญ ประโยชน์ ขั้นตอนการผลิต การใช้ข้าวตอกในวิถีชีวิตและพิธีกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นนำเสนอเป็นชุดการแสดง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และบันทึกข้อมูลจากการเข้าร่วมสังเกตปรากฏการณ์จริง ในงานบุญกลางบ้านและบุญข้าวสากของชุมชน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเข้าสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการสร้างสรรค์ชุดการแสดง

ระยะที่ 3 ขึ้นสร้างสรรค์ชุดการแสดง

- 1) สร้างสรรค์องค์ประกอบชุดการแสดงซึ่งได้แก่ ออกแบบดนตรีประกอบ เนื้อร้อง กำหนดผู้แสดง ออกแบบเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 2) ออกแบบท่ารำและการแปรแถว จากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ตามแนวทางการประดิษฐ์ท่ารำนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์พื้นเมือง
- 3) ทดลองปฏิบัติการแสดง โดยถ่ายทอดท่ารำให้แก่ศึกษานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- 4) จัดการสนทนากลุ่มเพื่อวิพากษ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักแห่งนาฏศิลป์ โดยนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ
- 5) ปรับปรุงแก้ไขนาฏศิลป์พื้นเมืองตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ
- 6) นำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคลแก่ชาวบ้านสามแยก ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นการคืนข้อมูลแก่คนในชุมชน เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวที่เป็นตัวแทนของท้องถิ่น
- 7) สรุปผลการวิจัยและนำเสนอผู้เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อการสรุปความเชิงพรรณนาและนำไปใช้ในกระบวนการตีความหมายสำหรับการสร้างสรรค์ชุดการแสดง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล

การพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล ผู้วิจัยนำแนวทางมาจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การแสดงท้องถิ่นอีสาน แนวคิด การประดิษฐ์ท่ารำ องค์ประกอบของการแสดงพื้นเมือง หลักในการคิดชุดการแสดง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย และหลักในการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 พื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านสามแยก อำเภอเมือง จังหวัดเลย

1.2 แนวคิดของชุดการแสดง เมื่อกล่าวถึงข้าวตอกหรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่าข้าวตอกแตกนั้น มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนอีสาน สีขาวของข้าวตอกซึ่งเปรียบถึงความบริสุทธิ์ ชาวอีสานจึงนิยมนำมาใช้ในการประกอบพิธีมงคล ถือเป็นเครื่องสักการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อมาตั้งแต่ สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน และมักจะนิยมใช้ในประเพณีสำคัญสืบทอดต่อกันมา การวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดแนวคิดของการแสดงให้สื่อเรื่องราววิถีชีวิตของคนอีสานในการนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ แสดงถึงความสำคัญและประโยชน์ของข้าวตอกในงานมงคล

1.3 รูปแบบของชุดการแสดงชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล โดยนำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อเรื่องราววิถีชีวิตของคนอีสานในการนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีมงคลต่างๆ รวมทั้งให้ผู้ชมเกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของข้าวตอก นำเสนอผ่านลีลาท่ารำของผู้แสดงสื่อถึงความหมายที่สอดคล้องกับบทร้องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่

1.4 องค์ประกอบการแสดง ซึ่งได้แก่ ดนตรีและเพลงร้อง ผู้แสดง การแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบ การแสดง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดต้องกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดง แนวคิด การประดิษฐ์การแสดงพื้นเมืองอีสานและนาฏศิลป์ไทย ดังนี้

- **ดนตรีและเนื้อร้อง** จากแนวคิดของการแสดงที่ต้องสื่อถึงความสำคัญของข้าวตอกในวิถีชีวิตและพิธีกรรมของชาวอีสาน แนวดนตรีที่เลือกใช้จึงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง โดยช่วงแรกจะใช้เป็นบทเพลง เกริ่นนำวิถีชีวิตของชาวบ้านในการทำข้าวตอกเพื่อนำมาใช้ในการประกอบพิธีมงคล ช่วงที่สองใช้ทำนองลาล่อง เนื้อความพรรณนาถึงขั้นตอนและความสำคัญของข้าวตอกในพิธีกรรมอันเป็นมงคล เพื่อสื่อให้ผู้ชมมองเห็นภาพคล้อยตามไปกับการบทร้อง ช่วงที่สามเป็นทำนองเดี่ยวประกอบบทร้องที่สื่อให้เห็นผลของการใช้ข้าวตอกเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเป็นการลำที่มีทำนองกระฉับกระเฉง ไม่เอื้อนเสียง แสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน สื่อถึงความสำเร็จในงานจบลงด้วยทำนองลำเพลินรวดเร็ว กระชับ มีจังหวะเร้าใจ สนุกสนาน เพื่อสื่ออารมณ์ให้เห็นถึงอิริยาบถ และอุปนิสัยของคนอีสานที่ภายหลังเสร็จสิ้นงานก็จะมาฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนานด้วยท่ารำที่เรียบง่าย

- **ผู้แสดงกำหนด** ให้ใช้ผู้แสดงเป็นหญิงจำนวน 12 คน โดยเลือกผู้แสดงที่มีทักษะการรำรำที่อ่อนช้อย งดงาม มีรูปร่างใกล้เคียงกัน และมีฝีมือลีลาการรำรำเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้ภาพการแสดงที่มีความเป็นเอกภาพ ผู้แสดงมีความพร้อมเพียง รำรำได้สอดคล้องประสานกลมกลืน และสามารถรักษา

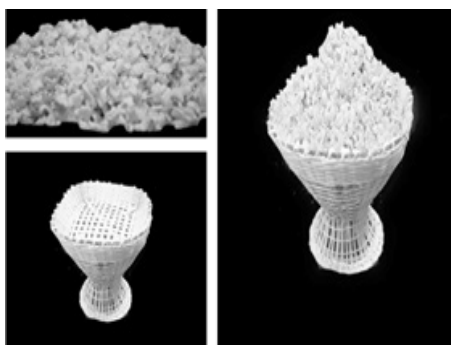
ระเบียบแถวให้สมาชิกสวมตามลักษณะที่ต้องการ นอกจากนี้ยังใช้ผู้แสดงชาย 4 คน ร่วมแสดงท่าทางนำเสนอวิถีชีวิตประกอบพญาและเกรินนำช่วงแรก

- **การแต่งกาย** ผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจมาจากการแต่งกายของชาวบ้านในภาคอีสานแบบชุดเอาบุญ ซึ่งผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่นทอเองคลุม่อง เสื้อนิยมผ้าสีพื้น ใช้ผ้าสไบเฉียงไหล่ บางครั้งก็เปลี่ยนมาใช้หม้อไหล่ พาดบ่าหรือทาบทับไหล่ในการแสดงชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล ผู้วิจัยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้แก่ ผ้าฝ้ายทอมือตัดเย็บเสื้อแขนกระบอกสีขาวแทนสีของข้าวตอกที่ชาวบุรีรัมย์ นุ่งผ้าซิ่นฝ้ายสีครามยาวคลุม่อง และหม้อสไบผ้าฝ้ายสีครามลายดอกแก้วสีน้ำเงินสว่าง ทรงผมรวบตึงขดเป็นก้นหอย ทัดดอกป๊อปและสวมเครื่องประดับเงิน เพื่อเพิ่มสีสันให้ชุดการแสดงมีความสวยงาม น่าสนใจ สมบูรณ์แบบมากขึ้น

รูปที่ 1 การแต่งกายชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล

- **อุปกรณ์ประกอบการแสดง** ผู้วิจัยนำเสนอภาพของการใช้ข้าวตอกในงานพิธี โดยใช้ขันกะหย่อง เครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่อันเป็นศิลปหัตถกรรมประจำถิ่นบ้านสามแยก นำมาใช้ใส่ข้าวตอกในช่วงที่สื่อถึงการเข้าร่วมงานพิธีเพื่อให้การแสดงมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

รูปที่ 2 ขันกะหย่อง อุปกรณ์ประกอบการแสดง

- **การออกแบบท่ารำและการแปรแถว** นำแนวความคิดประดิษฐ์ท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญมาเป็นแนวทางในการออกแบบโดยใช้ภาษาท่านาฏยศัพท์ผสมผสานท่ารำจากแม่บทอีสาน ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา ท่ารำตีความหมายมาจากท่าทางวิถีชีวิตของคนอีสานที่มีความเรียบง่าย และนำเอาท่าทางการโปรยข้าวตอก การถวายของในงานพิธีต่างๆ มาคิดประดิษฐ์ดัดแปลงให้มีความเป็นเอกลักษณ์และประสานกลมกลืนกันไปกับดนตรีและเพลงร้อง ผู้วิจัยกำหนดลักษณะของมือเป็นการกำเพื่อแทนลักษณะการกำข้าวตอก ใช้การจีบและการตั้งวงที่เรียบง่าย เท้าใช้ลักษณะก้าวไขว้ก้าวข้าง ตะตะจุมกเท้า เปิดส้นเท้า ผสมผสานในลักษณะนาฏศิลป์สร้างสรรค์ จากนั้นกำหนดรูปแบบการแปรแถวเป็นลักษณะต่างๆ ให้สัมพันธ์กับท่ารำและจังหวะของดนตรี เพื่อให้เกิดความรู้สึกหนักเบาตามท่วงท่าและทำนอง ทั้งนี้การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 วิถีชีวิต นำเสนอวิถีชีวิตของคนอีสานและขั้นตอนในการร่วมแรงร่วมใจกัน ทำข้าวตอกเพื่อนำไปใช้ในพิธีกรรม งานมงคลต่างๆ ท่ารำถูกตีความหมายมาจากท่าทางของคนอีสานที่มีความเรียบง่าย อ่อนน้อมถ่อมตนแสดงขั้นตอนการทำงานร่วมกันสื่อสะท้อนผ่านบทเพลงที่ร้อยเรียงด้วยภาษาลิ้น เรียบง่ายและงดงาม

รูปที่ 3 ตัวอย่างท่ารำช่วงที่ 1 วิถีชีวิต

ช่วงที่ 2 ถวายสมมา นำเสนอการนำข้าวตอกไปใช้ในการประกอบพิธีกรรม งานมงคลต่างๆ นำเสนอคุณค่า ประโยชน์ของข้าวตอกผ่านการทำท่าทางการถวายของชาวบ้านที่มีความนอบน้อม แสดงความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้าน ใช้ท่าทางการโปรยหรือการหว่านข้าวตอก สื่อความหมายวิถีชาวบ้านที่มา ต่อมไฮ่มกัน (รวมกัน) ในพิธีกรรมงานมงคล

รูปที่ 4 ตัวอย่างท่ารำช่วงที่ 2 ถวายสมมา

ช่วงที่ 3 มงคลสุขสม นำเสนอผลของการใช้ข้าวตอกเพื่อเสริมมงคลของชาวอีสานที่ยังสืบทอดใช้ต่อกันมาถึงปัจจุบัน ท้ารำเป็นการสื่อให้เห็นถึงเสน่ห์ของหญิงชาวอีสานที่มีความสวยงาม กิริยานุ่มนวล อ่อนหวานที่สอดแทรกความสนุกสนาน หลังจากเสร็จงานซึ่งมักจะนิยมเล่นกันอย่างสนุกสนาน รื่นเริง กระฉับกระเฉงผ่านท่าทางจังหวะที่รวดเร็วและเรียบง่ายตามบทร้องด้วยทำนองลำเตี้ยและลำเพลิน

รูปที่ 5 ตัวอย่างท่ารำช่วงที่ 3 มงคลสุขสม

2. ผลการถ่ายทอดและนำเสนอนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคล

ผู้วิจัยได้พัฒนาชุดการแสดงโดยยึดหลักการทฤษฎีต่างๆ ต่อมาได้ทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครอบครัวประกอบโดยถ่ายทอดการแสดงให้นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ เพื่อตรวจสอบลีลาท่ารำ การเคลื่อนไหว และการแปรแถวให้สัมพันธ์กับดนตรี เนื้อร้อง เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง หลังจากนั้นนำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะและวิพากษ์การแสดง มีผลการวิจัยดังนี้

2.1 ด้านแนวคิดของการแสดง สื่อให้เห็นถึงความสำคัญของข้าวตอกต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน แสดงถึงความสำคัญและประโยชน์ของข้าวตอกในงานมงคล อย่างชัดเจน

2.2 ด้านรูปแบบการแสดง นำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง สร้างสรรค์ เรียบง่าย แสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อม แต่แฝงความสนุกสนาน มีเอกลักษณ์เฉพาะของคนอีสาน

2.3 ด้านองค์ประกอบการแสดง

- **ดนตรีและเนื้อร้อง** เข้ากับแนวคิดของชุดการแสดง เนื้อร้องสื่อความหมายชัดเจน และเหมาะสมกับท่ารำ เลือกใช้ลายเพลงที่เหมาะสมกับการกำหนดช่วงการแสดง

- **ผู้แสดง** จำนวนผู้แสดงหญิง รูปร่างเหมาะสมกับรูปแบบการแสดง แต่นักแสดงชายใช้แสดงภาพนิ่งช่วงเกริ่นเพียงอย่างเดียว ควรตัดไปหรืออาจให้เข้าร่วมการแสดงในช่วงอื่นด้วย

- **การแต่งกาย** ออกแบบได้เหมาะสมกับแนวคิดและลีลาท่ารำ สื่อถึงความเป็นท้องถิ่นไทยเลย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการรำรำ อุปกรณ์ประกอบการแสดงเลือกใช้ได้เหมาะสม

- **การออกแบบท่ารำ** ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา สื่อความหมายได้ดีเหมาะสมกับอารมณ์เพลง ใช้ท่าทางที่มีเอกลักษณ์เฉพาะสื่อถึงการใช้ข้าวตอกของชาวอีสานชัดเจน การแปรแถวทำให้เกิดความน่าสนใจ การเปลี่ยนตำแหน่งขณะท่าเชื่อมทำให้การแสดงน่าสนใจขึ้น

ผลการนำเสนอการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ็อนถวยสมมาข้าวตอกมงคลแก่ชาวบ้านบ้านสามแยกอำเภอมือง จังหวัดเลย เพื่อคืนข้อมูลแก่คนในชุมชนพบว่าชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น มีความงดงาม เพลิดเพลิน สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

การอภิปรายผล

การพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนถวายสมมาข้าวตอกมงคล ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดการแสดงเป็นลำดับแรก โดยสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของข้าวตอกต่อวิถีชีวิตคนอีสาน การกำหนดความคิดหลักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ เพื่อให้ผลงานเป็นไปตามเจตนารมณ์ผู้สร้างสรรค์ (Surapong Virulrak, 2006) การแสดงสื่อถึงเรื่องราวการนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมสร้างความศรัทธาในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกจากจะเป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชุมชนเพื่อหายจากความหวาดกลัวยังแฝงไปด้วยศิลปะและความสวยงามที่ได้หล่อหลอม และดัดแปลงเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนชาวอีสาน (Sriprapi Wanasuth, 2005) สำหรับองค์ประกอบของการแสดงประกอบด้วย ดนตรีและเนื้อร้อง การแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ลีลาท่ารำประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสื่อถึงขั้นตอนการใช้ข้าวตอกเพื่อความเป็นสิริมงคล การถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการแสดงพื้นบ้านที่เรียบง่ายแต่แฝงด้วยความสนุกสนาน สอดคล้องแนวคิดที่ว่านาฏศิลป์เป็นศิลปะการแสดงในด้านการฟ้อนรำซึ่งมนุษย์ได้ประดิษฐ์ท่ารำให้วิจิตรพิสดาร อาศัยการบรรเลงดนตรีและการขับร้องเข้าร่วมด้วย (Chantana Udomsin, 1988) โดยการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านจะมีลักษณะเรียบง่ายแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพราะนาฏศิลป์พื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพื้นบ้าน (Prani Wongthet, 1982)

ดนตรีประกอบผู้วิจัยเลือกใช้การเกริ่นนำด้วยบทเพลงจากนั้นใช้ทำนองลำลองเพื่อพรรณนาเรื่องราว และใช้ทำนองเตี้ยต่อด้วยลำเพลินที่มีจังหวะเร้าใจเพื่อสื่ออารมณ์ให้เห็นถึงอุปนิสัยของคนอีสานที่เน้นความสนุกสนาน ชอบการรื่นเริงเป็นการใช้บทบาทของเสียงที่สามารถสร้างบรรยากาศและเป็นอีกสื่อหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมเห็นลักษณะพิเศษของตัวละครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Charunee Hongcharu, 2015) และการเลือกใช้ดนตรีพื้นบ้านเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ นิสัยใจคอและความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ตลอดจนเนื้อหาสาระ ท่วงทำนอง จังหวะของเสียงดนตรีก็สามารถเข้าถึงจิตใจของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี (Sangkom Pumipantu, 1991) สำหรับการกำหนดผู้แสดง ใช้ผู้หญิงที่มีรูปร่างและฝีมือลีลาการรำร่าเท่าเทียมกัน เพื่อให้การแสดงมีความเป็นเอกภาพ ตามหลักในการคัดเลือกผู้แสดงที่จะต้องมีความสามารถในการรำร่าในระดับเดียวกันและมีสามัญสำนึกในเรื่องจังหวะเป็นอย่างดี (Pojaman Samakabud, 1995) การแต่งกายจะเลือกใช้ผ้าฝ้ายพื้นเมืองออกแบบมาจากชุดเอาบุญของชาวบ้านในภาคอีสานสื่อถึงลักษณะท้องถิ่นเหมาะกับแนวคิดและมีความคล่องตัวในการแสดง สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าเครื่องแต่งกายมีบทบาทในการเสริมให้กับภาพที่จะปรากฏบนเวที ทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือในการสื่อสารซึ่งสามารถบอกรายละเอียดของตัวแสดง (Faculty of Fine & Applied Arts, 2002) ทั้งนี้เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดง ในการประดิษฐ์ท่ารำผู้สร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ ขึ้นผู้ออกแบบจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงชนิดต่างๆ โดยคำนึงถึงความสวยงามความเหมาะสมกับเนื้อหาการแสดง ลักษณะการแต่งกายท้องถิ่นและใช้ผลผลิตสิ่งทอในท้องถิ่น (Pojaman Samakabud, 1995)

ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษาท่านาฏยศัพท์ผสมผสานท่ารำจากแม่บทอีสาน ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา สอดคล้องกับอารมณ์เพลงกลมกลืนกับท่วงทำนองเน้นให้มีความเรียบง่ายตามแบบฉบับพื้นบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวว่าการฟ้อนรำเกิดจากการที่มนุษย์

ดัดแปลงท่าทางมาจากธรรมชาติและบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการพ้อนรำ (Amara Klumchareon, 1988) และตามแนวคิดของนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่ว่าเป็นการคิดประดิษฐ์ท่ารำหรือการออกแบบท่ารำ การประพันธ์เพลง การแต่งกายขึ้นใหม่ โดยอาจยังคงโครงสร้างแบบแผนเดิม เช่น ยังคงใช้ลีลาท่ารำของนาฏศิลป์ไทยหรืออาจจะผสมผสานกับลีลาท่าทางตามสำเนียงเพลงของภาษาอื่น ตามความเหมาะสมของชุดการแสดง (Chantana Aiemsakul, 2011) รวมถึงหลักในการคิดประดิษฐ์ท่ารำของอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน) ว่าวิธีการคิดประดิษฐ์ท่ารำพื้นเมืองอีสานจะยึดท่าพ้อนจากลอนแม่บท 32 ท่ามาเป็นแนวทางในการประดิษฐ์ท่ารำ (Pojaman Samakabud, 1995)

นาฏศิลป์พื้นเมืองชุดพ้อนถวสมมาข้าวตอกมงคล มีแนวคิดของการแสดงเพื่อสื่อเรื่องราววิถีชีวิตของคนอีสานในการนำข้าวตอกมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ แสดงถึงความสำคัญและประโยชน์ของข้าวตอกในงานมงคลนำเสนอผ่านนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ที่เรียบง่าย ท่าทางอ่อนนุ่ม แต่แฝงความสนุกสนาน มีเอกลักษณ์เฉพาะ ประกอบด้วยดนตรีประกอบ เนื้อร้อง การแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดงผ่านกระบวนการออกแบบท่ารำให้ครอบคลุมความหมายของแนวคิด โดยการใช้การแปรแถว ทำให้การแสดงเกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นมีความงดงาม เพลิตเพลินสามารถนำเสนอเรื่องราวที่สื่อถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

References

- Amara Klumcharoen. (1988). **Thai Classical Dance**. Bangkok: O.S. Printing House.
- Chantana Aiemsakul. (2011). **Dance Design (Thai Creative Dance)**. Bangkok: Bophit Printing Company.
- Chantana Udomsin. (1988). **Dance and Drama at the Elementary Level**. Faculty of Education, Khon Kaen University.
- Charunee Hongcharu. (2015). Movement in the Drama. In Noppamas Wawhong (ed), **Introduction to Dramatic Arts**. Department of Dramatic Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Faculty of Fine & Applied Arts. (2002). **Acting and Design**. Faculty of Fine & Applied Arts, Srinakharinwirot University.
- Jaruwan Thammawatra. (1987). **Folklore**. Srinakharinwirot University, Mahasarakham Campus.
- Office of the National Culture Commission. (1994). **The Use and Development of Local Cultural Transfer Processes**. Bangkok: the Teacher's Council of Thailand Publishing.
- Pojaman Samakabud. (1995). **The Concept of Inventing "Seang"**. 2nd ed. Udon Thani Rajabhat University.
- Prani Wongthet. (1982). **Native Folk**. Bangkok: Chaopraya Publishing.

- Sangkom Pumipantu. (1991). **Folk Media in the Communication of Isan People**. Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Mahasarakham Campus.
- Sriprapi Wanasuth. (2005). **The Northeast Local Culture and Dramatics**. Faculty of Education, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus.
- Sumonmarn Nimnatipun. (1989). **Thai Drama**. Bangkok: Thai Watana Panich Publishing.
- Surapong Virulrak. (2006). **Periscope Dance**. 2nd ed. Department of Dance, Faculty of Fine & Applied Arts, Chulalongkorn University.
- Yasothon Provincial Cultural Office. (2008). **The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Management: Case Study Hae Malai Kao Tork Ceremony in Mahachanachai District, Yasothon Province**. Yasothon: Yasothon Provincial Cultural Office.